

20.

Τῶν γὰρ ὑψηλῶν ὄρέων τὸ θέαμα, τὸ ὑπὲρ ἥμας ἀχανὲς τῶν οὐρανῶν διάστημα, τῶν θαλασσῶν καὶ τῶν ὥκεανῶν αἱ ἀβυσσοί, αἱ φοβεραὶ τρικυμίαι, οἱ τρομεροὶ λαίλαπες, τὰ καταπληκτικὰ τῶν κεφαληγῶν καὶ τῶν σεισμῶν ἀποτελέσματα, κ.τ.λ. τὰς ἴδεας τοῦ ὑψους, τοῦ μεγαλείου, τοῦ θαυμαστοῦ διεγείροντα, τὰ μεγάλα καὶ ἔξαλλα ἐκεῖνα ἐμποιοῦσι πάθη, ἐξ ὧν τοσαῦται τεχνικαὶ πηγάζουσι γυώσεις, τοῦ ὑψηλοῦ, τοῦ ὑπερόχου, τοῦ θαυμαστοῦ καλοῦ λεγόμεναι.

21.

Αἱ κοιλάδες δὲ, τὰ δάση, ἡ ἡσύχιος ἐρημία, οἱ ρύακες, οἱ τάφοι, τῶν ἀστέρων καὶ τῆς Σελήνης ἡ θέα, ἡ γαλήνιος νὺξ τὰς ἥλιαρδας ἐκείνας ἐντυποῦσιν ἴδεας, ἐξ ὧν τοσαῦτα ἥλαρὰ γεννῶνται πάθη, καὶ τοσαῦται τεχνικαὶ γυώσεις, τοῦ ἥλαροῦ ἡ συμπαθοῦς καλοῦ ὄνομαζόμεναι.

22.

Οἱ διάφοροι τελευταῖοι λόφοι, αἱ χλωηφόροι πεδιάδες, τὰ παικιλόχροα ἄνθη, τὸ ἥδυ τῶν πτηνῶν ἄσμα, ἡ πρᾳεῖα τῆς αὔρας πνοὴ, ἡ γελῶσα ἐν γένει φύσις, τὰς ἴδεας τοῦ χαρίεντος παράγουσι καλοῦ, καὶ τὰ χαρίεντα ἐκεῖνα γεννῶσι πάθη, ἐξ ὧν τοσαῦται εὐφοροσύνης γέμουσαι γυώσεις λαμβάνουσιν ἀρχήν.

Οὕτω δὲ ὁ ἄνθρωπος τὰς ἴδεας τοῦ ὑψους, τοῦ

Θαυμαστοῦ, τοῦ ἔξαισίου κ. τ. λ. καὶ τοῦ ἥλαροῦ
καὶ χαρίεντος λεγομένου καλοῦ προσκτώμενος,
καὶ ταύτας παντοίως μετὰ λόγου ἐκτιθέμενος,
τὰς βάσεις καταβάλλει τῶν λεγομένων ἐλευθέρων
τεχνῶν, η̄ καλλιτεχνιῶν ἐν γένει, δι' ὧν τὰ τῆς
ἀρχαιότητος παρήχθη ἀριστουργήματα.

23.

Τοιαύτην οὖν ἔχουσιν ἀρχὴν καὶ αἱ περὶ τὰς
τέχνας περιστρεφόμεναι γυνάσεις, περὶ ὧν μερι-
κώτερον ἐν τοῖς ἔξης ῥηθήσεται.

24.

Ἐν ᾧ δὲ οὗτῳ πως ὁ ἄνθρωπος ὑπὸ τῶν περὶ
αὐτὸν ὄντων διατίθεται, καὶ περὶ τὰ τεχνητὰ ἐνα-
σχολεῖται, καὶ ἔρως τις τοῦ εἰδέναι μετὰ πλείο-
νος ἀκριβείας, καὶ λόγου τοῦ ἀποχρῶντος, καὶ τὴν
φύσιν αὐτῶν, καὶ τὰς ιδιότητας, καὶ τὰς πρὸς
ἄλληλα σχέσεις, διεγείρεται· καὶ ουτως ἐκ τῶν
ιστορικῶν καὶ τεχνικῶν γνώσεων, εἰς τὴν λογικὴν
τῶν ὄντων μεταβαίνει ἔρευναν.

Οθεν καὶ τὰ περὶ αὐτὸν, εἴτε τὸν ἄνθρωπον,
τὰ περὶ τὴν Κτίσιν ἐν γένει, καὶ τὰ περὶ τὸν
Θεὸν μετὰ λόγου ἔξετάζων, τὰς ἀρχὰς τῶν λογι-
κῶν ἐκείνων, εἴτε τῶν ἐπιστημονικῶν κατέβαλε
γνώσεων.

25.

Καὶ τὸν μὲν ἄνθρωπον μετὰ τῆς δεούσης
παρατηρῶν προσοχῆς, δύο ἐν αὐτῷ ἀνακαλύπτει
φαινομένων εἴδη, πάντη ἀλλήλων διάφορα· τὰ

μὲν οὐκαδὴ ἐκ τῶν αἰσθητῶν, ἢ σωματικῶν ὁργάνων αὐτοῦ ἔξαρτώμενα· τὰ δὲ ἐκ τινος ἀπλουστότης ἀρχῆς, οἰκοθεν ἐνεργούσης, προερχόμενα. Διὸ καὶ δύο ἐν αὐτῷ φύσει διαφόρους διακρίνεται σίας, ἐξ ὧν ὁ ἄνθρωπος σύγκειται.

26.

Τὰ δὲ περὶ αὐτὸν αἰσθητὰ ὄντα ἔρευνῶν, πρῶτον μὲν βεβαιοῦται, ὅτι ἔτερα παρ' αὐτὸν ἔστι, καὶ ἔξωθεν αὐτοῦ ὑπάρχει, ὡς παντοῖαις ψυχικαῖς καὶ σωματικαῖς αὐτοῦ ἐνεργείαις ἀνθιστάμενα, καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τελειοποίησιν αὐτῶν, τῶν ὧν οὐκ ἀνευ ὄντα.

Δεύτερον δὲ, τὰς αὐτῶν ἰδιότητας ἐπ' αὐτῶν τούτων θεωρῶν, τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, εἴτε τὴν Φυσιολογίαν ἐν γένει συνεστήσατο· τὴν ἕκτασιν. δὲ καὶ τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν, ἢ τὸ ποσὸν ἀφηρημένως ἔξετάζων, τὰς μαθηματικὰς γνώσεις συνεκρότησεν· ἐκ δὲ τῆς τῶν ὄντων ἀρμονίας τέλος ὁδηγούμενος, μανθάνει, ὅτι ταῦτα ἔστιν ἐνδεχόμενα, εἴτε ἀποτελέσματα αἰτίας τινὸς, ἢτις αὐτὰ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι βουλήσει μόνη παρήγαγεν.

27.

Καὶ οὗτως ἐκ τῆς λογικῆς ἔρεύνης τῶν περὶ αὐτὸν ὄντων, εἰς τὴν περὶ Θεοῦ ἀνέρχεται θεωρίαν, εἰς τὴν φυσικὴν δηλαδὴ ὑπό τινων λεγομένην Θεολογίαν, ἐν ᾗ τὰ περὶ ὑπάρξεως καὶ τὰ θεῖα

ἔξετάζει προσόντα τοῦ ὑπερτάτου ἔκείνου καὶ ἀπολύτως ἀναγκαίου "Οὐτος".

28.

Θεωρῶν ἔπειτα τὸ ηθικὸν κακὸν, ὡς ἄλλο φανόμενον, ἢ ἀποτέλεσμα, καὶ τὴν ἀρχὴν, ἢ πρώτην αὐτοῦ αἰτίαν ἐκζητῶν, εὑρίσκει αὐτὴν ἐν τῇ καταχρήσει τῆς ἐλευθερίας, ἣς πρὸς ὅρθην τοῦ ἀγαθοῦ ἐκλασθῆναι οἱ κτισθέντες νόες ηὔμαιρησαν.

29.

Ἐξετάζων δὲ καὶ τὰς ηθικὰς τοῦ ἀνθρώπου ἴδιότητας, τὰς ὡς πρὸς τοὺς δμοίους αὐτῷ σχέσεις καὶ ἀναφορὰς, μανθάνει, ὅτι κοινωνικὸς δεδημιούργηται. Ἔικ δὲ τῆς ἔξετάσεως ταύτης, καὶ τῆς Οἰκουνομίας ἡ Θεωρία, καὶ τῆς Πολιτικῆς καὶ τῆς Νομοθεσίας ἔξαγεται.

30.

Τὰς διαθέσεις δὲ καὶ κλίσεις, καὶ μάλιστα τὴν θεοσεβικὴν αὐτοῦ δύναμιν παρατηρῶν, εύρισκει, ὅτι τείνει εἰς τὸ ἄπειρον· ὅτι αἰῶνες ὅλοκληροι ὡς στιγμὴ αὐτῷ φαίνονται χρόνου· τὸ ἄμετρον τοῦ Σύμπαντος μέγεθος, ὡς σημεῖον διαστήματος· καὶ ὅτι οὐδὲν πεπερασμένον οὐδὲ παρεχόμενον οὐδὲ ἀναπτύξαι, οὐδὲ πληρῶσαι τὰς ἐπ' ἄπειρον τεινούσας δυνάμεις αὐτοῦ ἐξισχύει· καὶ ἐπομένως, ὅτι ἐπὶ τῷ ἀϊδίῳς ὑπάρχειν, καὶ Θεοσεβῶς διάγειν ἔκτισται, διὰ τὴν ἀϊδιότητα καὶ δι' ἀπειροτέλειον πλασθεὶς "Οὐ· καὶ ὅτι ἡ παροῦ-

σα κοινωνία μέσου ἐστὶν, εἰς τὸ ὑψιστον αὐτὸ το
λος ἀποβλέπουσα.

31.

Ἄλλὰ τίς ὁδηγήσει αὐτὸν εἰς τὸ τέλος τοῦτο ;
Τίς παρεισάξει αὐτὸν εἰς τὴν ἀϊδιότητα ; Τίς καὶ
πλαστουργήσει αὐτὸν, καὶ εἰς τὸ ἐπιτυχεῖν αὐ-
τοῦ ἀξίως διαμορφώσει ; Οὐδεὶς πάντως, εἰμὴ Αὐ-
τὸς δ τὰ πάντα καὶ εἰδὼς καὶ ἐπιστάμενος καὶ
ἰσχύων, ὁ καὶ τὰς δυνάμεις ταύτας χαρισάμενος.

32.

Καὶ ἐνταῦθα μανθάνει οὐ μόνον τὴν ἀνάγκην
Θείας ἀποκαλύψεως, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς
ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τοῦ Θεοῦ τῇ πανσένετε τοῦ
Θείου πνεύματος δυνάμει ἐνεργουμένης πραγμα-
τικῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ διαπλάσεως καὶ διαμορ-
φώσεως.

33.

Τοιαύτη οὖν ἐστὶν ἡ σειρὰ τῶν ἀνθρωπίνων
γνώσεων, καὶ οὗτῳ πως, ἀπὸ τῶν μεδικῶν ἐκεί-
νων παρατηρήσεων, αἱ τοσαῦται τοῦ ἀνθρώπου
παρήχθησαν γνώσεις, αἵτινες εἰς τὰς περὶ τὸ γι-
νῶσκον θεωρουμένας, καὶ τὰς εἰς τὰ γινωσκό-
μενα ἀναφερομένας διηρέθησαν· αὗται δὲ πάλιν
εἰς ιστορικὰς, τεχνικὰς, ἐπιστημονικὰς, καὶ τὰς
πασῶν ὑπερκειμένας ἀποκαλυπτικὰς, καὶ καθ' ἔξιν
λόγῳ καὶ ἔργῳ θεοσεβικὰς διεμερίσθησαν, περὶ ᾧ
ἔχομένως κατὰ μέρος διαληφθήσεται.

34.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ῥηθέντων δῆλον γίνεται,

ὅτι τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων μὴ ἀπολύτως, ἀλλὰ σχετικῶς ὡς πρὸς αὐτὸν θεωρουμένων, τῆς παρούσης πραγματείας, πῶς καὶ διὰ τίνων δυνάμεων τὰς γνώσεις καὶ ἑαυτοῦ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν λαμβάνει ὄντων, καὶ τίνα ἐστὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ γινωσκόμενα διερευνώσης, σκοπὸς ἀν εἴη αὐτὸς ὁ ἀνθρωπός, καὶ ἡ ἀΐδιος αὐτοῦ μακαριότης, ἡς διὰ τῆς κατὰ Θεὸν καὶ διὰ τὸν Θεὸν διαβιώσεως μέτοχος γίνεται· τέλος δὲ αὐτοῦ ἔσχατον, καὶ σκοπὸς πρώτιστος ἡ τοῦ Χψίστου ἐστὶ λατρεία, καὶ αἰώνιος δόξα, ὃς καὶ τὰς δυνάμεις ταύτας καὶ τὰ δι' αὐτῶν γινωσκόμενα, καὶ τὴν μετὰ λόγου χρῆσιν αὐτῶν, καὶ πᾶν ὅ, τι ἀγαθὸν τῷ ἀνθρώπῳ ἐδωρήσατο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

Γνώσεις ὡς πρὸς τὸ γινῶσκον ἀναφερόμεναι.

35.

Γνῶσις κυρίως ἐστὶν ἡ ἐναργῆς τῶν ὄντων κατάληψις. Καὶ μερικὴ μὲν, ἡ ἀτομικὴ, ἡ ἐκ μερικωτέρας παρατηρήσεως ἡ πείρας προκύπτουσα· ἐμπειρικὴ δὲ, ἡ πολλὰς πείρας καὶ παρατηρήσεις συμπεριλαμβάνουσα· καὶ ἐπιστημονικὴ τέλος, ἡ καὶ τὸν λόγον τοῦ γινωσκομένου περιέχουσα, καὶ μετὰ ἄλλων ἐπιστημονικῶν γνώσεων συνδεδεμένη οὖσα.

Γνώσεις δὲ ὡς πρὸς τὸ γινῶσκον ἀναφερομένας ὠνομάσαμεν, ἀς λαμβάνει ὁ ἄνθρωπος, τὰς ἑαυτοῦ, ὡς γινώσκοντος θεωρουμένου, ἐξετάζων ἴδιότητας, εἴτε τὰς δυνάμεις ἐρευνῶν, δι' ᾧ καὶ ἑαυτὸν καὶ τὰ παρ' αὐτὸν θεωρῶν διαγινώσκει ὄντα. Ἐπειδὴ δὲ οἱ τοιαῦται γνώσεις καὶ μετ' ἄλλων τινῶν συνδέονται, οὐκ ἀπό σκοποῦ ἐστὶ καὶ περὶ τούτων ὅλίγα τινὰ διεξελθεῖν.

36.

Ο ἄνθρωπος ἐκ σώματος συνέστηκε θυητοῦ καὶ ψυχῆς ἀθανάτου.

Καὶ ἡ μὲν ψυχὴ οὐσία ἐστὶ νοερὰ, ἀπλῆ, ἀδιαιρέτος, αὐτοενεργὸς, παντοίας δυνάμεις ἔχουσα, καὶ παντοίως δὶ αὐτῶν ἐνεργοῦσα.

Τὸ δὲ σῶμα οὐσία ἐστὶν ὑλικὴ, σύνθετος, ἐνόργανος, ἐκ διαφόρων μερῶν συγκείμενον, δὶ ᾧ ἡ ψυχὴ διαφόρως ἐνεργοῦσα καθορᾶται.

37.

Καὶ ἐν τῷ σώματι, ὡς ἐκ τῶν ἀνατομικῶν ἀνακαλύψεων, μανθάνομεν πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὅτι μέρη τινὰ τοῦ ἐγκεφάλου μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ὑμένων ἔξερχόμενα, καὶ διαφόρως εἰς τὴν ἐσωτερικὴν καὶ ἔξωτερικὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ διακλαδιζόμενα, διάφορα τοῦ σώματος ἴδιαίτερα συτίθησι μέρη, ἀπεὸς τὰς τῶν σωμάτων προσβολὰς δεχόμενα, καὶ εἰς τὴν ψυχὴν αὐτὰς μετοχετεύοντα, αἰσθητήρια προσηγορεύθη ὄργανα, ὡς δὶ αὐτῶν τῆς ψυχῆς αἰσθανομένης. Ταῦτα δὲ ἐστὶ τὰ τῆς ὄράσεως, τῆς ἀκοῆς, τῆς ὁσφρήσεως, τῆς γεύσεως, καὶ τῆς ἀφῆς.

38.

Τοπὸ δὲ τῆς ψυχῆς παντοῖα παρατηρεῖται ἐκτελούμενα φαινόμενα· καὶ γὰρ καὶ αἰσθάνεσθαι πέφυκε, πρός τι τῶν αἰσθητῶν τείνουσα, εἴτε προσέχουσα, καὶ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν περὶ αὐτὴν ὄντων, καὶ φαντάζεσθαι, καὶ μνημονεύειν, καὶ ἐνυοεῖν, καὶ κρίνειν, καὶ διανοεῖσθαι, καὶ συντιθέναι, καὶ ἀναλύειν, καὶ τοὺς λόγους τῶν ὄντων ἐκζητεῖν, καὶ συναισθάνεσθαι τοῦ καλοῦ καὶ εὐαρέ-

στου, καὶ κλίνειν πρὸς αὐτὸν, ἀποστρέφεσθαι δὲ τὸ αἰσχρὸν καὶ δυσάρεστον, καὶ βούλεσθαι καὶ φιλεῖν τὸ ἀγαθὸν, μισεῖν δὲ τὸ κακόν, καὶ ἐλευθέρως ἐνεργεῖν, καὶ μετὰ λόγου καὶ ἔννοίας καὶ διαθέσεις καὶ λόγους καὶ πράξεις^{τόποις} καὶ ἔργα εἰδοποιεῖν, καὶ αὐτογνωστικὴ εἶναι, καὶ πάντα ταῦτα ἑαυτῇ συνειδέναι διενεργούσῃ· ἔτι δὲ καὶ ἐπὶ τὸ ἄπειρον ἐν πᾶσιν ἐπ' ἀγαθῷ τείνειν, καὶ πασῶν τῶν ἐνεργειῶν αὐτῆς ἔξιν προσκτᾶσθαι, καὶ τέλος Θεοτεβεῖν, τῷ Θεῷ μόνῳ λατρεύουσα, καὶ διὰ τὸ πρὸς Αὐτὸν ἐγκάρδιον σέβας καὶ τὴν αἰώνιον Αὐτοῦ δόξαν τὴν ἀρετὴν ἔξασκεῖν, καὶ τὸ ἀγαθὸν ἔργαζεσθαι, τῇ πανσθενεῖ τοῦ Θεοῦ πνεύματος δυνάμει κατ' Αὐτὸν καὶ διαπλαττομένη καὶ διαμορφουμένη, Αὐτῷ πάσας τὰς ἴδιας ἑαυτῆς δυνάμεις καὶ ἐνεργείας ἀφοσιώσασα.

39.

Τὰ περὶ τὴν ψυχὴν παρατηρούμενα ταῦτα φαινόμενα, οἷον ἀποτελέσματα αὐτῆς ὅντα, ἐκ δυνάμεων τινῶν, φύσει αὐτῇ ἐνυπαρχουσῶν, καὶ οἷον σπέρματα τινὰ αὐτῶν περιεχουσῶν, καὶ ὑπὸ ἀναλόγων ἀντικειμένων εἰς τὸ ἐνεργεῖν διεγειρομένων, πάντως προέρχεται.

Καὶ δυνάμεις μὲν, αἱ τὰς ἐνεργείας ταύτας ἀποτελοῦσαι, εἰσὶ Γνωστικαὶ, ὡν κυριωτάτη ἐστὶν ἡ λογική· Συναισθητικαὶ· Βούλητικαὶ· Εἰδοποιητικαὶ· Ἐκτικαὶ· καὶ τέλος Θεοτεβικαὶ· ἀντικείμενα δὲ, τῶν μὲν Γνωστικῶν, τὰ γνωστέα πάντα, ἡ τὸ

ἀληθές τῶν δὲ Συναισθητικῶν, τὸ καλόν τῶν
Βουλητικῶν, τὸ ἀγαθόν τῶν Εἰδοποιητικῶν, τὰ
εἰδοποιητά τῶν Ἐκτικῶν, τὰ ἔκτα ἀπασῶν δὲ
καὶ μάλιστα τῶν Θεοσεβικῶν, Αὐτὸς ὁ ἀπειροτέ-
λειος τῶν ὅλων Θεὸς, ὁ μόνος καὶ φωτίζειν, καὶ
ἔλλαμπειν, καὶ ἐμψύξειν, καὶ καλλύνειν, καὶ ἀγα-
θύνειν καὶ διαμορφοῦν, καὶ διαπλάττειν καὶ τε-
λειοποιεῖν, καὶ ὅλως δεῖον τὸν εἰς Αὐτὸν καὶ νοῦν
καὶ καρδίαν παραδόντα ἀπεργάζεσθαι κυρίως δυ-
νάμενος.

40.

Τῶν ψυχικῶν δυνάμεων, αἱ μὲν οἵου γενικώ-
τεραι εἰσὶν, αἱ δὲι μερικώτεραι. Καὶ μερικώτεραι
μὲν τὸ αἰσθάνεσθαι, τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι, τὸ φαν-
τάζεσθαι, κ. τ. λ. ὡν καὶ τὰ ἀντικείμενα καὶ
αἱ ἐνέργειαι μερικώτερα ὑπάρχουσι· γενικώτεραι
δὲ, τὸ λογικὸν, τὸ συνειδητικὸν, τὸ ἔκτικὸν καὶ
τέλος τὸ θεοσεβικόν· ἐπὶ πάσης γὰρ ἐνέργειας αὐ-
ταῖς ἡ ψυχὴ χρῆσθαι ἴσχύει.

Καὶ τοι δὲ πολλῶν τῶν τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεων
καὶ τοῖς ζόοις ἐνυπαρχουσῶν, ἄλλ’ οὖν τό γε κυ-
ρίως λογικὸν, καὶ μάλιστα τὸ ἐπ’ ἄπειρον τείνειν,
καὶ τὸ θεοσεβικὸν, ὅλως αὐτῶν ὑπερκειμένην τὴν
ἀνθρωπίνην φύσιν καταδεικνύουσι, πάντων τῶν
αὐτῷ γνωστῶν ὅντων αὐτὴν διαστέλλοντα.

41.

Τοιαῦται τινὲς εἰσὶν αἱ τῆς ψυχῆς δυνάμεις
καὶ ἐνέργειαι γενικώτερου θεωρούμενα. Πῶς δὲ

ἡ ἀνάττυξις αὐτῶν τὴν πρώτην λαμβάνει ἀφορμὴν, ἐκ τῶν ἔπομένων δῆλον γίνεται.

42.

"Οταν τὸν τρόπου παρατηρήσωμεν, καθ' ὃν αἱ τῶν σωμάτων εἰς τὰ αἰσθητήρια τοῦ ἀνθρώπου ὄργανα ἐκτελοῦνται προσβολαὶ, μανθάνομεν, ὅτι διὰ τῆς ἀφῆς αὗται κυρίως ἐνεργοῦνται· καὶ ἔπομένων, ὅτι τὸ αἰσθητήριον τοῦ ἀνθρώπου ὄργανον ἐν κυρίως ἐστὶν, ἡ ἀφὴ, ἥτις ἀλλοίᾳ ἐν τοῖς διαφόροις τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος καθίσταται μέρεσι, διὰ τὴν διάφορον τῶν αἰσθητηρίων ὄργανων διαμόρφωσιν, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς αἰσθητηρίων νεύρων γύμνωσιν, ἡ ἐπέκτασιν. Εὐμὲν γὰρ τῷ γευστικῷ ὄργανῳ ἥττον, ἡ αἱ τῆς λεγομένης ἀφῆς, αἱ νευρικαὶ θηλαὶ διὰ τῶν ὑμένων περιελημέναι εἰσίν· ἐν δὲ τῷ ὀσφραντικῷ, ἥττον ἔτι· ἐν τῷ ἀκουστικῷ, ἥττον, ἡ ἐν τῷ ὀσφραντικῷ· καὶ ἐν τῷ ὄρατικῷ τέλος γυμνὰ σχεδὸν τὰ νεῦρα καθορᾶται.

43.

"Εὰν οὖν ἐν τοῖς τοιούτοις ὄργανοις μεταβολὴ τις, ὡς ἐκ τῆς τῶν σωμάτων ἐπενεργείας, συμβῇ, εἴτε διάφορος τρόπος τοῦ εἶναι αὐτῶν ἐκτελεσθῆ, τῆς ψυχῆς διὰ τῆς τοιαύτης μεταβολῆς συνδιατιθεμένης, εἴτε ἀλλοῖον τινὰ τρόπον καὶ αὐτῆς τοῦ εἶναι λαμβανούσης, αἰσθάνεσθαι, ἡ αἰσθημα τὴν τοιαύτην τοῦ γινώσκοντος καλοῦμεν συνδιάθεσιν.

“Ωστε αἰσθημα κυρίως ἐστὶν ἀλλοῖος τις τοῦ εἶναι τρόπος τοῦ γινώσκοντος, ως ἐκ τῶν προσβολῶν τῶν σωμάτων αὐτῷ ἐμποιούμενος· οὗτος δὲ ἐν τῷ νῷ μόνῳ θεωρούμενος, ἔννοια μὲν γενικῶς, ἴδεα δὲ μερικώτερον ἐπὶ τῶν ὄρατῶν καὶ ἀκουστῶν λέγεται, ως παράστασίς τις αὐτῶν ἐν τῷ νῷ μπάρχουσα, καὶ τοι τῶν δύο μάτων αὐτῶν ἀδιαφόρως πολλάκις ἐκλαμβανομένων.

44.

“Αλλὰ πῶς αἱ τοιαῦται τῶν σωμάτων ἐπὶ τῶν αἰσθητηρίων ἐκτελοῦνται προσβολαί;

“Οτι μὲν τὰ σώματα ἡμᾶς διατίθησι, πάντες γινώσκομεν· ὅτι δὲ τὰ φαίνομενα τούτων ὑλικὰ μόρια τῶν αἰσθητηρίων νεύρων οὐδόλως ἐφάπτεται, ἐις μικρᾶς παρατηρήσεως μανθάνομεν. “Οτι δὲ πάλιν πᾶν τὸ ἐνεργοῦν παρὸν εἶναι δεῖ, ἐνῷ ἐνεργεῖ τόπῳ, οὐδείς ἐστιν, ὃς ἀν ἀμφισβήτησειεν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ τῶν σωμάτων μόρια, ἐπὶ τῶν αἰσθητηρίων ἐνεργοῦντα, ἀπόντα ἐστὶν ἀπὸ τοῦ τόπου, ἐνῷ ἐνεργεῖ, ως μηδόλως αὐτοῖς συνερχόμενα, ἀνάγκη πᾶσα, ἵνα ῥευστόν τι δοθῇ, τὰ φαίνομενα τῶν σωμάτων περικυκλοῦν μόρια, καὶ τὰς προσβολὰς αὐτῶν μετοχετεῦσιν.

45.

Τὸ περὶ τὰ σωματικὰ τοίνυν μόρια τοῦτο ῥευστὸν ἐπὶ τοῦ περὶ τὰς νευρικὰς θηλὰς προσβάλλον, μεταβολὴν τινα ἡ δόνησιν αὐτῷ ἐμποιεῖ· αὕτη δὲ διὰ τῶν νεύρων εἰς τὸν ἐγκέφαλον διαδοθεῖσα, τὴν

ψυχὴν συγδιατίθησιν εἴτε εἰς τὸ αἰσθάνεσθαι αὐτὴν διεγείρει.

Οτι δὲ τὸ πρᾶγμα οὗτως ἔχει, διὰ πολλῶν παρατηρήσεων δῆλου γίνεται· τῶν γὰρ εἰς ὄργανόν τι ἀνηκόντων νεῦρων δεθέντων, η̄ βλαφθέντων, καὶ τὰ δι' αὐτῶν διεγειρόμενα παραβλάπτεται, η̄ κωλύεται, η̄ καὶ ὅλως ἀλλοιοῦται αἰσθήματα.

46.

Ἐκ τούτων βεβαιούμεθα, ὅτι τὰ οἷον μηχανικὰ ὄργανα, δι' ᾧ αἱ τῶν σωμάτων προσβολαὶ εἰς τὸν ἔγκεφαλον διαδίδονται, εἴτε δι' ᾧ η ψυχὴ εἰς τὸ αἰσθάνεσθαι διεγείρεται, καὶ τὰς ιδέας τῶν περὶ αὐτὴν λαμβάνει ὅντων, τὰ νεῦρα ἐστίν. Ἀλλὰ ποῖα τινὰ ἐν αὐτῇ παρατηρεῖται φαινόμενα, ἐν ᾧ τρόπος τις τοῦ εἶναι ἐν αὐτῇ ἀλλοῖος παράγεται, εἴτε ἀπὸ τοῦ μὴ ἔχειν εἰς τὸ ἔχειν ιδέας η̄ ψυχὴ μεταβαίνει;

47.

Οταν διάφορα καὶ νέα ἐν ταύτῳ ἀντικείμενα τὰ αἰσθητήσια τοῦ ἀνθρώπου προσβάλλῃ ὄργανα, τότε οὐδεμίαν κυρίως ἔξει κατ' ἀρχὰς τῶν προσβαλλόντων ιδέαν η̄ ἔννοιαν. Θάμβος δέ τι ἐν αὐτῷ η̄ ἔκπληξις διεγερθήσεται, εἰς περιέργειαν διερεθίζουσα.

Οταν δὲ μεταξὺ τῶν προσβαλλόντων σῶμα τι εὑρεθῇ, ισχυρῶς τὸ αἰσθητήριον κινησαν νεῦρον, καὶ ἐπομένως εὐαρέστησιν τινὰ, η̄ δυσαρέστησιν

τῷ ἀνθρώπῳ ἐμποιῆσαν, δῆλον ὅτι ὑπὸ τούτου μᾶλλου, ἢ τῶν λοιπῶν οὗτος διατεθήσεται σωμάτων, καὶ εἰς τὸ προσέχειν ἀναγκασθήσεται. Διὰ τῆς προσοχῆς οὗτος ἡσάντημα τι διακεκριμένου, τὴν ἴδεαν δηλαδὴ, ἢ τὴν ἔννοιαν τοῦ προσβάλλοντος κατ' ἄρχας λαμβάνει ὁ ἄνθρωπος. "Ἐστε τὸ ἴδεαν τινὸς κατὰ πρῶτου λαβεῖν, ἐκ τοῦ διακεκριμένως αὐτοῦ αἰσθέσθαι προσγίνεται.

48.

"Εὰν δὲ ἀντὶ ἑνὸς δύο, ἢ πολλὰ ὑπάρχῃ τὰ ἵσχυρᾶς τὰ αἰσθητήρια προσβάλλοντα ὄργανα, εἴτε τὰ ἵσχυρᾶς αὐτὰ συγκινοῦντα, καὶ τὴν προσοχὴν συνδιεγείροντα, τότε, ἑνὸς τινος τὴν ψυχὴν διατίθέντος, εἴτε ἑνὸς τινος νεύρου κινουμένου, καὶ μίαν τινὰ ἴδεαν διεγείροντος, καὶ τὰ λοιπὰ νεῦρα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον συγκινηθήσεται, καὶ τὰς λοιπὰς προσβολὰς, καὶ ἐπομένως τὰς ἴδεας κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον συνεγερεῖ.

Καὶ ἐντεῦθεν ἀρχεται ἵσως πᾶσα ἀνάμνησις, μνήμη, καὶ ἀναπολητικὴ Φαντασία, τῶν ἐσωτερικῶν ἐκείνων αἰσθημάτων, ἢ νοημάτων, ἀπέρ καὶ διὰ μόνης τῆς τῶν ἐσωτερικῶν ἀκραν τῶν νεύρων κινήσεως ἐν τῷ ἀνθρώπῳ συνδιεγείρεται. "Οτι δὲ αἱ τοιαῦται ἀναμνήσεις ἐκ τῆς τοιαύτης κινήσεως λαμβάνουσι τὴν ἀρχὴν, ἐκ μικρᾶς παρατηρήσεως δῆλον γίνεται· τοῦ γὰρ ἐγκεφάλου βλαφθέντος, καὶ αὐταὶ συμπαραβλάπτονται.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ
ΕΠΙΘΥΜΗΣ
ΤΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΑΣ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΑΝΑΚΑΡΙΓΓΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Θ. ΠΑΖΙΟΥ